

лідерів, активістів, творців. Це сприяє налагодженню співробітництва та налагодженню творчих зв'язків з громадськістю.

Відчутно активізувалася робота з популяризації педагогічного досвіду та висвітлення виховних заходів у засобах масової інформації, а також безпосередньо на сайті коледжу й університету, на шпальтах студентської газети «Студентський меридіан».

В цілому виховна робота в коледжі дає можливість формувати всебічно розвинену, високоосвічену, соціально активну особистість, фахівця, здатного до самовдосконалення та самореалізації.

Список використаних джерел:

1. Бех І.Д. Особистість у просторі духовного розвитку : навч. посіб. / І.Д. Бех. – К. : Академвидав, 2012. – 256 с.
2. Виховання у сучасному вимірі / В.І. Кириченко, Г.Г. Ковганич // Джерело педагогічної майстерності. Позакласна та позашкільна робота : наук.-метод. ж-л. – Харків : Харківська академія неперервної освіти, 2011. – Вип. № 1(49). – 5-21 с.

Ломакіна Г.І.

завідувач,

Центр національного виховання

Донецького обласного

Інституту післядипломної педагогічної освіти

ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ У СТАРШОКЛАСНИКІВ ЯКОСТЕЙ СУБ'ЄКТІВ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА У НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

Упровадження демократії в Україні тісно пов'язане із становленням особистості людини як суб'єкта громадянського суспільства, який, реалізуючи свої права та свободи, самостійно мислить, активно діє та бере на себе відповідальність за здійснені дії та вчинки.

Для розроблення методики виховання учнів старших класів як суб'єктів громадянського суспільства у позакласній діяльності вважаємо за доцільне розглянути науково-педагогічні доробки вітчизняних та зарубіжних вчених, а також емпіричний педагогічний досвід в контексті дослідження.

В історії педагогіки перші спроби визначити умови, механізми та складові процесу виховання дитини як суб'єкта знаходимо вже у працях К. Ушинського, який наголошував на особливо важливій ролі *свободи і самостійності* зростаючої особистості. Великий педагог обґрунтував необхідність *свободи вибору* та вважав *цілі* життя кожної людини найважливішими спонуками, які змушують її прагнути до *вільної і самостійної діяльності*. З метою виховання зростаючої особистості як суб'єкта власного життя К. Ушинський радив організовувати працю як вільну самостійну діяльність; налагоджувати демократичний психологічний клімат у навчальному закладі; атмосферу взаємодії між педагогами у колективі; вільну ініціативну діяльність дитини та творчу діяльність вихователя [3].

У сучасній педагогічній науці проблема становлення особистості дитини як суб'єкта розглядається в контексті учіння (Н. Ханецька [7]), демократизації освітнього процесу (І. Волошанська [3, с. 154-157]), сприяння життєтворчості учнів (І. Єрмаков [5, с. 200-203]).

Українська дослідниця І. Волошанська реалізацію суб'єкт-суб'єктних стосунків у процесі виховання пов'язує із дефініцією «педагогіка партнерства», яка ґрунтується на засадах визнання індивідуальності, неповторності вихованця [3, с. 154-157].

З огляду на те, що ми розглядаємо старшокласника-суб'єкта громадянського суспільства в контексті виховання особистості як активного, самостійного та відповідального громадянина України, особливу значущість становлять сучасні наукові дослідження конкретно-педагогічного і технологічного підходів до формування громадянськості особистості. Так, Н. Нікітіна дослідила проблему формування громадянської позиції учнів, складовими якої визначила громадянську свідомість, морально-вольові якості і почуття (як основу громадянських чеснот), а також чітко виражені громадянські вчинки, дії, поведінку. У виховному процесі вчений рекомендує формувати в учнів здатність аналізувати сучасні процеси та ситуації, обирати адекватні форми і способи дії у непередбачуваних ситуаціях, відповідальність за результати власної діяльності, послідовність і виваженість власної позиції, самостійність суджень і мислення, вміння відстоювати власні переконання, цілеспрямованість, дисциплінованість, наполегливість.

У науковій роботі П. Вербицької на засадах ідей демократії досліджені організаційно-педагогічні засади громадянської освіти старшокласників, яка передбачає виховання суспільно активних

громадян для підтримування та зміцнення самоврядування як основи участі у справах конкретної спільноти, держави, нації. Громадянська освіта, на думку дослідниці, покликана поширювати демократичні знання та вміння, формувати у старшокласників демократичні цінності та систему поглядів, виховувати повагу до культурної та політичної різноманітності, стимулювати активну участь молоді в суспільному житті. Для цього П. Вербицька рекомендує запровадити окремі навчальні курси та дисципліни; інтегрувати елементи громадянської освіти у зміст існуючих шкільних предметів; організувати позакласну та позашкільну діяльність у напрямі формування демократичних цінностей школярів; здійснювати демократизацію шкільного життя, налагодити чітку систему шкільного та учнівського самоврядування. Необхідно також забезпечити опанування учнями старших класів політико-правовими, культурологічними, соціальними та економічними знаннями й навичками. Погоджуємось з думкою вченого про те, що навчання демократії у школі, головним чином, має бути спрямованим на вироблення в учнів уміння брати участь у суспільному житті та впливати на його хід [2].

Дослідження іншого вітчизняного вченого А. Гусевої присвячене розгляду психологічних чинників готовності особистості до громадської активності. Сам феномен громадської активності науковець трактує як форму соціальної активності особистості, яка передбачає відповідні дії особистості як суб'єкта суспільних відносин і спричиняє регулятивні дії, спрямовані на досягнення рівноваги між державною владою та громадянським суспільством шляхом досягнення та дотримання прав і свобод особистості, сприяння розвитку громади та її членів, регулювання процесів вироблення та прийняття рішень [4, с. 68-69].

У науковому доробку В. Манько ініціативність трактується як інтегративна якість особистості, що виявляється в мотиваційній готовності й здібностях особистості до пошуків шляхів вирішення проблеми, у постановці за власним бажанням цілей і винайденні нових способів і засобів їх досягнення, а також у прагненні мобілізувати свої морально-вольові зусилля на отримання бажаних результатів та подальшу їх реалізацію. Дослідниця обґрунтовує технологію формування ініціативності старшокласників, яка реалізується поетапно, а саме: на мотиваційно-цільовому етапі стимулюється розвиток мотивації та ціннісних орієнтацій

старшокласника до ініціювання дій), на змістово-діяльнісному етапі забезпечується оволодіння учнями знаннями й уміннями, необхідними для виявлення ініціативності, відбувається формування якостей особистості, на рефлексивно-корегувальному етапі здійснюється корекція змісту, форм і методів формування ініціативності старшокласників на основі оцінки та самооцінки результативності запровадженої технології.

Проблему формування соціальної відповідальності старшокласників у позанавчальній діяльності дослідила В. Тернопільська. Вчений пов'язує досліджуваний феномен із процесами самоствердження, самовизначення й самореалізації особистості учнів у процесі виконання завдань, доручень, обов'язків, прямих впливів соціального оточення, інтеріоризованої у дитинстві системи цінностей. Науковець трактує відповідальність як генералізуючу якість, що характеризує здатність особистості дотримуватися у своїй поведінці й діяльності загальноприйнятих у даному суспільстві соціальних норм; вміння об'єктивно прогнозувати, проектувати власні дії; здійснювати адекватну самооцінку і самоконтроль; активно й соціально-значуще виявляти свої індивідуальні здібності; виконувати рольові обов'язки та звітувати за власні дії. З метою формування соціальної відповідальності учнів старших класів В. Тернопільська рекомендує організовувати активну участь юнаків і дівчат у виконанні громадських доручень, стимулювати самостійність, здатність доводити справу до логічного завершення, готовність прийти на допомогу іншим, співпереживання, виявлення внутрішньої мотивації (мотиви самопізнання, самоствердження, самовираження, самореалізації), здатність до самоконтролю дій, вчинків, почуттів, поведінки і діяльності [6, с. 138-140].

Однією із пріоритетних якостей старшокласника як суб'єкта громадянського суспільства є самостійність. З огляду на це, заслуговують на увагу дисертаційне дослідження М. Броди, яка визначає зміст поняття та розробила критерії сформованості та технології виховання самостійності особистості. Методика виховання самостійності учнів будується на вивченні їхніх інтересів, потреб і мотивів та спрямована на формування упевненості у своїх силах, вміння ставити мету діяльності, діяти без допомоги ззовні [1]. На думку вченої, самостійність виявляється в умінні на основі особистого досвіду визначати й конкретизувати мету, планувати дії,

діяти без допомоги дорослого при виборі змісту, засобів і способів виконання дій, здійснювати самоконтроль, оцінювати результати діяльності, при чому наголошується на тому, що самоцінним є не стільки кінцевий результат, скільки розвиток особистості як суб'єкта діяльності.

Аналіз науково-педагогічних доробків дає підстави стверджувати, що як у педагогічній науці, так і в практиці освітньої діяльності доки що приділяється недостатньо уваги висвітленню ролі особистості-суб'єкта старшокласника у демократичних перетвореннях в Україні.

Список використаних джерел:

1. Брода М.В. Виховання самостійності у навчанні учнів основної загальноосвітньої школи (друга половина ХХ ст.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» [Текст] / М.В. Брода. – Івано-Франківськ, 2007. – 21 с.

2. Вербицька П.В. Організаційно-педагогічні засади громадянської освіти старшокласників: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» [Текст] / П.В. Вербицька. – К., 2000 – 13 с.

3. Волошанська І.В. Суб'єкт-суб'єктні стосунки у процесі виховання як необхідна умова його демократизації [Текст] / І.В. Волошанська // Збірник наукових праць. Педагогічні науки. Випуск 45. – Херсон: Видавництво ХНУ, 2007. – С. 154-157.

4. Гусєва А.В. Структура психологічної готовності до громадянської активності [Текст] / А.В. Гусєва // Практична психологія та соціальна робота. – 2008. – № 2. – С. 68-69.

5. Життетворчі компетенції особистості : практико зорієнт. посіб. / Єрмаков І.Г., Пузіков Д.О.; Донец. обл. ін-т післядиплом. пед. освіти. – Донецьк: Каштан, 2007. – 241 с.

6. Тернопільська В.І. Соціальна відповідальність учнівської молоді: динаміка розвитку [Текст] / В.І. Тернопільська // Психолого-педагогічні основи гуманізації навчально-виховного процесу в школі та вузі. Зб. наук. пр. – Рівне: Волинські Обереги, 2002. – С. 138-140.

7. Ханецька Н.В. Психологічні передумови розвитку молодшого школяра як суб'єкта учіння: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. псих. наук : спец. 19.00.07 «Педагогічна і вікова психологія» [Текст] / Н.В. Ханецька. – К., 2005. – 20 с.